

en la Península Ibérica en el contexto de la política expansionista hispánica (Henrik Wels).

Estas seis categorías permiten efectivamente establecer una interpretación novedosa y merecen mayor investigación científica. Así, el libro introduce un nuevo concepto global, el del “pasaje”, en contraste con conceptos anteriores como la integración y la desintegración entre judíos, cristianos y musulmanes en la Península Ibérica durante la Edad Media, o el concepto de la transmisión y el proceso de la transformación. De este modo, la obra se convierte en un mapa detallado en un momento crucial de búsqueda académica e identitaria de las estructuras y los mecanismos de la interacción de las tres culturas del libro: Cristianismo, Judaísmo e Islam en la Península Ibérica medieval.

Ya fuese sólo por su bibliografía exhaustiva y los detallados registros de textos, manuscritos, personas y lugares, este libro, que ha sido preparado con gran esmero editorial, es de referencia obligada para el estudio de la Edad Media tardía en la Península Ibérica.

Andrea Baer

Investigador independiente, Frankfurt
baerandrea@yahoo.de

PERE TORROELLA, *Obra completa*, ed. FRANCISCO RODRÍGUEZ RISQUETE, Barcelona: Barcino, 2011, “Els Nostres Clàssics”, col·lecció B, vols. 31 i 32, 349 i 453 pp., ISBN: 978-84-7226-763-3 i 978-84-7226-764-0.

Abans d'aquest llibre, Pere Torroella era un poeta menor poc estudiat, que coneixíem esbiaixat, seccionat en circumstàncies secundàries i a mercè de la llengua implicada en cadascuna: d'una banda, doncs, era l'autor del cèlebre *Maldecir de mujeres*, que li havia conferit l'estatus literari de misogin; de l'altra, un poeta de segona fila a remolc d'Ausiàs March, amb prou feines al·ludit com a creador del primer sonet en català conservat. Afortunadament, els dos volums de l'*Obra completa* de Pere Torroella a cura de Francisco Rodríguez Risquete, que són la culminació de deu anys de recerca sobre l'escriptor empordanès, posen en clar qui fou realment Pere Torroella, com és elaborat cadascun dels seus textos i quin paper tingué en les corts aragoneses de l'època. Aquest llibre, de bracet de *Sis poetes del regnat d'Alfons el Magnànim*, de Jaume Torró —publicat també per l'editorial Barcino—, i d'alguns treballs significatius —com els del mateix Torró o els de Lluís Cabré—, ha canviat substancialment la visió que teníem

d'Ausiàs March, de l'ambient cultural al voltant dels Trastàmara i, en definitiva, de la lírica tardomedieval. L'*Obra completa* de Pere Torroella, doncs, excedeix els límits convencionals de l'estudi d'un autor i la seva obra i aconsegueix restituir —que aviat és dit— un període transcendent de la història de la poesia del segle xv.

La reconstrucció de la vida de Pere Torroella i de bona part dels entramats literaris de les corts del seu temps es basa en una recerca d'arxiu sòlida, exemplar. Tant és així que avui Torroella deu ser l'autor medieval peninsular més ben documentat, amb tres-cents cinquanta-un documents —la majoria dels quals fins ara inèdits— que permeten resseguir-ne amb detall la trajectòria vital i pautar-ne cronològicament l'obra. Així, Pere Torroella nasqué pels volts de 1420 segurament a La Bisbal, fill d'una família de la petita noblesa, i ingressà de ben jove a la cort de Joan de Navarra. El 1438 ja era escuder del seu fill Carles de Viana, després participà al costat del rei en les campanyes castellanques i anà ascendint dins la casa reial navarresa, com demostren els diversos càrrecs que hi ostentà. El 1451 Joan de Navarra l'envià com a tutor del seu fill Joan d'Aragó a la cort d'Alfons el Magnànim a Nàpols, on residí fins al 1458. En morir el Magnànim, doncs, marxà a Sicília i després a Barcelona al costat de Carles de Viana, per a qui féu diverses gestions com a ambaixador. Durant la Guerra civil (1462-1472), abraçà el bàndol de la Diputació —segurament per l'estret lligam que l'unia amb el príncep—, tot i que el 1464 ja tornava a gaudir del favor de Joan II i, després de la guerra, exercí de comissari reial i participà activament a les Corts de Barcelona. Se li segueix la petja durant els anys de senectut i fins a la mort, que probablement s'esdevingué el 1492. Pel que fa a la cronologia de la seva obra, les dades extretes dels manuscrits i dels textos permeten, d'acord amb les composicions datades, situar la producció de tota la poesia catalana i de bona part de la castellana durant els anys 1440-1455, a la cort de Navarra i a Nàpols.

Estirant el fil dels documents amb perspicàcia i encert, amb un estudi dels manuscrits com ben pocs sabrien fer (vegeu l'explicació i els arguments per als cançoners J, L, N i per a P i O²) i llegint els textos amb un coneixement de la lírica medieval envejable, Rodríguez Risquete aconsegueix descabdellar, com s'ha dit més amunt, la història literària de tot un període. Ara coneixem el context cultural de les corts de Joan de Navarra (després Joan II d'Aragó), d'Alfons el Magnànim i de Carles de Viana, les tradicions literàries que hi eren vigents i quins escriptors freqüentà Torroella. Així, a tall d'exemple, a la cort navarresa coincidí amb poetes de tradició castellana, com Juan de Dueñas i Lope de Estúñiga, i de tradició catalana com Lluís de Vila-rasa; a Nàpols, amb Joanot Martorell, el castellà Juan de Tapia i l'humanista italià Giovanni Pontano. Les novetats biogràfiques no es limiten al poeta empordanès, sinó que s'estenen a altres autors de l'època,

entre els quals Diego de León, Suero de Ribera, Francesc Ferrer, Francí Bussot, Juan de Villalpando, mossèn Navarro o el músic Juan Cornago.

Fruit d'aquesta trajectòria itinerant i cosmopolita, Torroella s'amarà de les tradicions i les novetats literàries de les corts de les quals formà part. El poema *Tant mon voler s'és dat a amors*, bastit amb citacions de diversos autors, no és un foc d'encenalls, sinó el mostrari d'allò que Rodríguez Risquete dissecciona en l'extensa i minuciosa anotació que acompanya els textos: el coneixement profund, per part de Torroella, de la tradició lírica trobadoresca, catalana, castellana, francesa i italiana, i, en primer terme, de la poesia d'Ausiàs March. La posició prestigiosa i eminent de la qual gaudí Torroella entre els seus contemporanis —l'èxit de la seva obra— s'explica en gran mesura perquè aconseguí fer compatibles totes aquestes tradicions, mitjançant la tria selectiva de determinats elements enllaçats al voltant de la figura central d'Ausiàs March. L'ausiasmarquisme de Torroella consistí a suavitzar l'eixutesa de March, a moderar-ne la part més escolàstica i científica integrant-la en el registre trobadoresc i a traslladar lèxic, imatges i motius marquiens a gèneres musicals com el lai, la balada o la dansa. L'altre gran model de Torroella fou Petrarca, que, combinat amb March, constituïa una novetat, una troballa que va fer forat en la poesia posterior. Podríem dir que Torroella és la baula perduda de la cadena: “[...] el camí iniciat per Pere Torroella, la fórmula que conjugava March i Petrarca i que ell experimentà per primer cop i mostrà a la cort dels reis d'Aragó, va ser la que va imposar-se a la península: és la fórmula que, molt millorada però essencialment inalterada, cristal·litza en Romeu Llull, passa per Joan Boscà i arriba fins a Garcilaso de la Vega, Gutierre de Cetina, Fernando de Herrera i Francisco de Quevedo”.¹

Certament, Pere Torroella no és Ausiàs March ni tampoc Juan de Mena, però el lideratge cultural que exercí a les corts dels Trastàmara i l'empremta posterior que deixà el seu model poètic el situen, a ell i la seva obra, en una posició preeminent que ara podem valorar com cal gràcies a aquest llibre. Deu anys de recerca han pagat la pena.

Marta Marfany
Universitat Pompeu Fabra
 marta.marfany@upf.edu

¹ F. RODRÍGUEZ RISQUETE, “*Obra completa* de Pere Torroella. Discurs de presentació a la Universitat de Girona, 23 de novembre de 2011”, <<http://www.narpan.net>>.